

Johannes Linthorst Homan, Wat zijt ghij voor een vent

Légende: In zijn Memoires herinnert Johannes Linthorst Homan, voormalige hoofd van de Nederlandse Delegatie naar de Intergouvernementele Conferentie voor de Gemeenschappelijke Markt en Euratom, de Conferentie van Messina en zijn diplomatieke onderhandelingen die vervolgens in Val Duchesse plaats vonden.

Source: LINTHORST HOMAN, Johannes. Wat zijt ghij voor een vent, Levensherinneringen van Mr. J. Linthorst Homan. Assen: Van Gorcum & Comp.B.V., 1974. ISBN 90 232 1115 4. (Ons XXste eeuwse verleden - NR. IX). p. 207-214.

Copyright: (c) 1974 Koninklijke Van Gorcum & comp. B.V., Assen

URL:

http://www.cvce.eu/obj/johannes_linthorst_homan_wat_zijt_ghij_voor_een_vent-nl-9fo4f43e-ea96-41d5-9cc4-420c861c4be5.html

Date de dernière mise à jour: 05/11/2015

[...]

Onderhandelingen over EEG en Euratom, 1955-1957

De conferentie van Messina

De mislukking van de EDG en van de EPG zat mij hoog, en daarom schreef ik een boek over Europese integratie, dat de situatie van toen weergaf⁽¹⁾.

In december 1954 zei minister Beyen in de tweede kamer dat hij de tijd nog niet rijp achtte voor een nieuw initiatief.

Maar de kaarten kwamen wéér anders te liggen. De regeringen in Den Haag en Luxemburg en Bonn bleven dezelfde, maar de drie andere veranderden. In België werd Spaak minister van buitenlandse zaken in de regering van Achille van Acker; Spaak was dóór en dóór overtuigd van verdergaan, Van Acker bleek vriendelijk bereid. In Italië werd de regering van Giuseppe Pella opgevolgd door die van Amintore Fanfani, en die weer door die van Mario Scelba, waarna de regering kwam van Antonio Segni, met de zeer Europese Siciliaan - de meeste regionalisten zijn 'Europees' - Gaetano Martino als minister van buitenlandse zaken. Frankrijk had in 1955 achtereenvolgens de regeringen van Edgar Faure en van Guy Mollet, met als minister van buitenlandse zaken eerst Antoine Pinay en, onder het bewind Mollet, Christian Pineau. Deze kaarten bleken voor de Europese integratie goed te liggen.

In begin 1955 ontmoette ik bij van der Beugel de Belgische secretaris-generaal van economische zaken en de chef van het kabinet van Spaak, Jean Charles baron Snoy et d'Oppuers, en Robert Rothschild, die de stand van zaken kwamen bespreken en positief gemutst waren. Ik hoorde toen hoe op de achtergrond Jean Monnet heel actief was, die zijn Luxemburgse presidium neerlegde en zich geheel ging wijden aan zijn comité voor de Verenigde Staten van Europa, dat in de loop der jaren zo constructieve invloed heeft gekregen en waarheen onze landgenoot Max Kohnstamm uit een belangrijke functie in Luxemburg was overgegaan; Kohnstamm werd secretaris en later vice-voorzitter van het comité-Monnet. Nu kwam er weer vaart in de zaak, en alle zes de ministers van buitenlandse zaken droegen het hunne daartoe bij, duidelijk latende blijken dat men móést komen tot een hoger niveau dan dat van de nationale staat, en juist daardoor hun nationale verantwoordelijkheden in toekomst-visie uitende. Hoe onwezenlijk is het woord 'staatsman' geworden dat nog doet denken - och arme! - alsof de staat het hoogste goed is.

In april 1955 nam Beyen het initiatief door aan Spaak een memorandum te schrijven, die op zijn beurt schreef aan de vier andere ministers van buitenlandse zaken, van wie Bech het meest positief reageerde. Beyen stelde toen een bijeenkomst voor van de drie Benelux-ministers, wat leidde tot een Benelux-memorandum aan de drie andere regeringen der Zes, in mei 1955: in dit memorandum werd economische integratie aanbevolen - de politieke was immers mislukt - via gemeenschappelijke instellingen, samensmelting der nationale economieën in een gemeenschappelijke markt, en geleidelijke coördinatie van de sociale politiek. Er volgden een paar concrete suggesties op vervoersgebied, energiegebied - atoomenergie ook - waarna een bespreking werd voorgesteld tussen de landen der EGKS, de daarbij geassocieerde landen - dat was alleen het Verenigd Koninkrijk -, met als waarnemers, of misschien wel deelnemers, de overige landen der OEEES, en misschien die organisatie als zodanig⁽²⁾.

Het was 'uit' met de deductieve benadering van 1952. Men werd nu strikt zakelijk, waarbij de gedachte van 'gemeenschappelijke instellingen' ook als zakelijk moet worden beschouwd. Ik herinner me dat ik deze verandering van 'approach' jammer vond, maar wat wil je?

In de eerste dagen van juni 1955 leidde dit initiatief tot een resultaat. In Messina. Martino zat namelijk midden in een verkiezingscampagne en kon daar niet weg. Helaas heb ik die beslissende conferentie van Messina gemist, want ik moest toen in de delegatie van Stikker in New York zijn.

Beslissend. Inderdaad. Want uit wat ik altijd de 'waslijst van Messina' noem, de lijst van concrete dingen welke dringend moesten gebeuren, ontstonden de twee achtereenvolgende onderhandelingsconferenties-Spaak - de eerste tot het maken van een rapport, de tweede tot verdragsredactie.

De eerste conferentie-Spaak, 1955-1956

De 'waslijst van Messina'⁽³⁾ had in zijn aanloop het Benelux-memorandum gevolgd: gemeenschappelijke instellingen, samensmelting der economieën, een gemeenschappelijke markt, en een steeds verdere harmonisatie van de sociale politiek. Dan volgden verwijzingen naar: vrij verkeer Van goederen en personen; een net van verkeersverbindingen en verdere verkeerseisen; samenwerking op het gebied der energie, ook atoomenergie voor vreedzame doeleinden; een geleidelijk bereiken van de algemene gemeenschappelijke markt; een investeringsfonds; sociale harmonisatie. Als procedure voorzag Messina een studieconferentie - onder Spaak's leiding - waartoe werden uitgenodigd de Britse regering, omdat dat land lid was van de WEU en sinds 1954 geassocieerd bij de EGKS, en als waarnemers de hoge autoriteit der EGKS, en de secretarissen-generaal van de OEES, de Raad van Europa, en de Conferentie van transportministers, welke 'conferentie' een permanente instelling was geworden.

Een bont gezelschap dus.

Het gezelschap, dat in juli 1955 in de Belliardstraat in Brussel bijeen kwam, zag er als volgt uit. Eerst de Zes, dan de Britten, dan de waarnemers.

Als Nederlands afgevaardigde had men de uitstekende keuze laten vallen op professor dr. G. M. Venijn Stuart uit Amsterdam, een allround econoom, financieel deskundige, overtuigd voorstander van economische integratie. Stuart was een irenisch mens, hij luisterde veel en zei weinig, maar wat hij zei was constructief. Ik mocht hem erg graag en was blij zijn 'tweede man' te mogen zijn, waarbij vooral Kymmell ons tot deskundige steun werd. Er was maar één punt waarop ik met Stuart van mening verschilde, en dat punt was fundamenteel. Het heeft echter nooit onze prettige samenwerking verstoord. Het punt was dat hij de overtuiging had dat economische integratie - wat van nature sociaaleconomische integratie moest zijn - kon slagen mits er geen inmenging kwam van politiekinstitutionele overwegingen, als bijvoorbeeld een streven naar de federale methode, terwijl ik meende dat sociaaleconomische integratie wel een tijdlang goed zou kunnen verlopen maar uiteindelijk een politieke basis zou vereisen, en een werkverdeling waarvoor ik de federale methode de enig houdbare achtte. Doch wij werkten 1955-1956 inductief, en daarom trad dit diepe meningsverschil niet op de voorgrond.

De Belgische afgevaardigde, de reeds genoemde Snoy, was een ervaren man, met gedegen Europese gedachten, en zijn medewerkers J. van Tichelen en Joseph van der Meulen, hadden versterking door de hulp van de diplomaat A. Hupperts, die later een grote rol zou spelen. Snoy was geneigd tot iets meer protectie dan er in Benelux bestond, en dat hielp uiteindelijk de discussies tot het vinden van compromissen met Frankrijk en Italië. Hij werd daarin steeds getrouw gevolgd door de Luxemburgse afgevaardigde, Lambert Schaus, ambassadeur in Brussel.

De Duitse ambassadeur in Brussel, dr. F. Ophuels, woordvoerder voor de Bondsrepubliek, was een merkwaardig mens, vriendelijk en geniegd tot overleg, maar soms te zeer verbeterd in zijn federalistische idealisme, waarin hij de heil voor zijn land zag - terecht, maar op dit moment wat buiten de toon der strikt zakelijke besprekingen. Hij zwom beter in het water der theorie dan der sociaaleconomische praktijk en het was begrijpelijk dat staatssecretaris Walter Hallstein nogal eens zijn plaats innam.

Voor Frankrijk zat er de politicus Félix Gaillard, de latere ministerpresident. Hij kwam beslist niet uit de school Monnet-Schuman. Maar hij was wel open voor argumentatie welke verder ging dan Frankrijk in 1953-1954 had gedaan. Hij zat vol humor en vaak ook ironie en hij verweet mij, als ik Stuart moest vervangen, vaak dat ik te precies wilde zijn: 'Komaan, onze regeringen willen nu wat, ook al weten ze niet precies wat. Laten wij hun een aantrekkelijk rapport bezorgen. Dan kunnen ze hun gang gaan'.

De Italiaanse oud-minister L. Benvenuti, de latere secretaris-generaal van de Raad van Europa, was stellig

een tegemoetkomend man, maar het was vaak alsof zijn gedachten niet bij het werk waren. Hij kon dromen en zijn interventies waren soms wat wazig.

Ik zat gewoonlijk naast de Brit R. J. Bretherton, van de Londense 'Board of Trade'. Die zat er wat zenuwachtig bij met een gezicht van 'Wat wordt dit? Wat gaan deze lieden nu uithalen dat voor ons in Londen onaanvaardbaar zal zijn? Enfin, ik zal het proberen'.

Die stemming was kennelijk ook die van degenen die er zaten voor de secretariaten van de OEES, de Raad van Europa, en de conferentie van transportministers: 'Laten we oppassen dat onze grote families nu niet nog véerder uiteenvallen dan die verdraaide EGKS ze al hééft gesplitst'. En die EGKS had nu juist in de felle en bekwame Pierre Uri, en in de financieel deskundige Paul Delouvrier twee mannen die heel knap op elk zakelijk punt aantoonde dat het beslist noodzakelijk was de werkmethode van de EGKS te volgen, want anders zou men in het slop geraken.

Met de hem zo eigen humor hield Spaak niet alleen de orde er in, want dat was niet moeilijk, maar de vaart, en daarvoor ben ik hem gaan bewonderen. Naar zijn eigen woorden 'niet gehinderd door enige deskundigheid', verlangde hij van de conferentie dat ze voor elke moeilijkheid een regeling zou vinden, in plaats van 'voor elke regeling een moeilijkheid'. Hij wist blijkbaar - *avant la lettre* - dat elke deskundige een 'abominable noman' kan zijn⁽⁴⁾.

Zodra er nu, snel, bij de deskundigen der Zes overeenstemming bleek te zijn over de noodzaak, de punten van de 'waslijst van Messina' te zien in hun onderlinge wisselwerking, en daarom aan de eis van een gemeenschappelijke markt te beantwoorden met een douane-unie, omdat zo een unie identiteit zou geven aan het gebied - wat een vrijhandelszone veel minder zou kunnen doen - en die identiteit dan zou zorgen voor vruchtbare inter-actie tussen alle sectoren en factoren, werd het niet alleen Londen te veel, maar ook Bretherton persoonlijk véél te gortig. Hij had mij dat laten weten, en ik had hem aangeraden ijlings naar Whitehall te gaan om meer moderne instructies te halen, maar daaraan was hij niet toe, en hij trok in de snikhete vergaderzaal zelfs plechtig zijn jasje aan - wij vergaderden in hemdsmouwen - en haalde uit zijn tas de formele verklaring der Britse regering dat zij niet verder kón gaan dan een vrijhandelszone. Er waren trouwens ook Britse bezwaren tegen de snel opgekomen gedachte van een speciaal nucleair verdrag, wat Euratom zou worden⁽⁵⁾.

Na het vertrek der Britten zette Spaak de zaak in een hogere versnelling.

De besprekingen duurden van juli 1955 tot de dag der ondertekening van het rapport-Spaak, 21 april 1956⁽⁶⁾. Dat rapport van 135 grote gedrukte bladzijden - in het Frans gepubliceerd -, leest prettig en die lectuur is nodig voor wie de achtergronden wil begrijpen van de verdragen over de Europese Economische Gemeenschap, EEG, en Euratom. Dat het prettig leest, is te danken aan het feit dat Pierre Uri het 'd'un seul trait' heeft gedictieerd. Na een algemene inleiding loopt het als volgt: eerst de gemeenschappelijke markt, douane-unie, contingenteringsproblemen, de diensten, en de landbouw. Dan de politiek van de gemeenschappelijke markt: regelen voor de concurrentie, opmerking over de mededingingsverstoringen welke men in het economische jargon 'distorsies' noemt, en over de noodzaak van een wederzijds aanpassen van de nationale wetgevingen op bepaalde gebieden, en een bespreking van het vraagstuk van de tekorten op de nationale betalingsbalansen. Vervolgens de ontwikkeling en het volle gebruik van de hulpbronnen, met opmerkingen over een investeringsfonds, de 'weder aanpassing' - 'réadaptation' - van de werknemers aan nieuwe mogelijkheden in en buiten hun eigen vak - een uit de EGKS zeer bekend punt -, over het vrije verkeer van de werknemers, en over vrij kapitaalverkeer. Daarop volgt dan het deel over het vreedzame gebruik van nucléaire energie, met eerst iets over onderzoek en verspreiding van kennis, dan iets over veiligheidsnormen en over de controle daarop, met voorstellen inzake investeringen en gemeenschappelijke 'installations', gevolgd door de gedachten over de voorziening in mineraal en nucléaire 'brandstof', en over de gemeenschappelijke markt in het nucleaire veld, met tenslotte institutionele voorstellen inzake Euratom. De problematiek van de besluitvorming inzake de EEG was reeds in de algemene inleiding van het rapport uiteengezet. Het rapport sloot met voorstellen op energiegebied - daarop had terecht de hoge autoriteit der EGKS aangedrongen -, op het gebied van de luchtvaartindustrie, en op dat van post en telegrafie.

Juist doordat het rapport zo vlot leest, moet men er wel kritisch naar kijken voordat men ziet dat met name in het veld der EEG niet alles precies klopt. Dat kón ook niet, want inductieve besprekingen tussen landen die het in wezen niet eens zijn, kunnen niet het toonbeeld worden van logica. Dat Spaak de zaak nog zo ver had weten te krijgen, toonde zijn meesterhand, en dat Uri het nog zo mooi had weten te omschrijven, was prijzenswaardig. En tenslotte was het nog maar een rapport dat basis zou moeten worden voor globale overeenstemming tussen de zes regeringen - die intussen in september 1955 en in februari 1956 in Brussel verslag hadden gekregen en enige punten hadden besproken -, na welke te verwachten overeenstemming dan de eigenlijke verdragsonderhandelingen zouden kunnen beginnen.

Ik wil dus geen zout leggen op slakken die ik - griezelige gedachte - zelf heb zien geboren worden. Slechts twee opmerkingen.

Ten eerste had deze conferentie - Spaak als het ware van boven naar beneden gewerkt, van symptomen naar oorzaken, en daarbij was het gesprek in de oorzaken wat vastgelopen. Men had de waslijst van Messina bekeken, was elk stuk nader gaan bestuderen, had het in de wastobbe gestopt, en had geschrobd. Aangezien Messina had gezegd wat de grootste sociaaleconomische tekortkomingen van ons deel van de wereld waren, dus de punten waarop de zaken het meest opvallend gedesintegreerd waren en dus moesten worden geïntegreerd, had men dat heel trouw gedaan. Maar aangezien er fundamentele meningsverschillen bleven bestaan, was hetgeen het rapport - Spaak voorstelde als noodzakelijk ter bereiking van een gemeenschappelijke markt en als noodzakelijk als beleid van een eenmaal bestaande 'markt', wat stuksgewijs uitgevallen. Ik kan niet genoeg herhalen dat dat niet anders kón, want Nederland bleef vertrouwen op de stimulerende werking van vrij verkeer, wat vrij handelsverkeer werd en vrije beweging voor arbeid, kapitaal en diensten, en Frankrijk kon pas vertrouwen in de 'markt' krijgen als eerst was voldaan aan bepaalde eisen, en lijm dat maar eens aan mekaar!

Men had ditmaal een betere sfeer gehad dan in de jaren 1953 en 1954, en Spaak zorgde er constant voor dat er een geest heerste van 'We moeten slagen', maar bij al hetgeen niet direct te maken had met de vier genoemde vrijheden, was het toch een tasten en zoeken geworden. In hetgeen men in de wandeling 'economische unie' noemt, dus in alles dat vérder gaat dan de douane-unie, proeft de kritische lezer in het rapport - Spaak de uitermate grote voorzichtigheid waarmee men slechts even had geraakt aan de basisproblemen van sociaaleconomisch beleid. Dat wilden de ledenstaten in eigen handen houden, en telkens als de conferentie er een vinger naar uitstak, riep op zijn minst één nationale afgevaardigde 'au!' Met uitzondering van de Duitse en de Italiaanse gedelegeerden, wier regeringen nog steeds hunkerden naar politieke federatie - ook al konden ook zij soms overgevoelig zijn -, had élk der gedelegeerden enige beurten van protest.

Was het ten tweede onvermijdelijk dat men, de wortels der problematiek latende voor wat ze waren, verstrikt geraakte in de takken? Bij de betrekkelijke losheid van het gekozen systeem had men op het centrale monetaire gebied nauwelijks verder kunnen gaan dan men deed, namelijk maatregelen voorgeval van verstoring van de betalingsbalans. Maar het lijkt me dat er enige inconsequentie lag in een enerzijds argumenteren van de noodzaak van een douane unie omdat een vrijhandelszone de vragen van de ruilvoet niet gemeenschappelijk genoeg zou maken, en in anderzijds de argumentatie dat men betreffende de onderlinge mededinging tussen de landen der douane unie slechts had te letten op wat "specifieke distorsies" worden genoemd - dat is verschil van concurrentievoorwaarden tussen sectoren van productie in hetzelfde land -, en niet op de in de wisselkoersen uitgedrukte 'algemene distorsies' welke zich door wijziging der koersen automatisch redresseren. Het lijkt me dat dit hinkt. Maar op opmerkingen in die geest kreeg ik steeds te horen dat men nu eenmaal niet verder kón gaan, en in de bestaande situatie ook niet behoefde te gaan. Ik vrees dat ik later niet totaal ongelijk bleek te hebben gehad. Maar anderzijds geef ik ook na de latere monetaire drama's nog toe dat er toen 'niet meer in zat'.

Ook institutioneel werd het rapport - Spaak een vrucht van compromis, moeizaam gerijpt nadat Spaak - heel wijs - eerst de materiële problematiek had laten bespreken.

Heel, heel wijs. Immers, de manier van het vormen van een besluit hangt vaak af van de materie welke aan de orde is. Elke vereniging van enig belang heeft statuten en een huishoudelijk reglement waarin voor

verschillende dingen verschillende procedures zijn aangegeven. Elke constitutie kent dat, en waar deze verdragen EEG en Euratom als het ware constitutionele werking moesten hebben als 'kader-verdragen' omdat over met name het onafzienbaar wijde veld der EEG niet een 'programma-verdrag' kon worden geredigeerd, moest dat hier ook zo zijn.

Dat Spaak het kunststuk klaarspeelde zelfs op institutioneel gebied overeenstemming te doen bereiken, was wonderknop. Want in het begin hield ons land vast aan de gedachte dat het nét zo moest worden als in de EGKS, terwijl Frankrijk het voornemen had nooit iets te aanvaarden dat ook maar op de EGKS zou gelijken. Maar Spaak zette onverdroten zijn geduldige werk voort door probleem na probleem zakelijk, strikt zakelijk - ik hoor het hem nog zeggen: 'Moi, je n'ai pas de préférences' - aan te tonen dat er nu toch heus iets stevigs uit moest komen. Het resultaat werd in het rapport-Spaak vastgelegd in werkbeginselen, 'principes' genoemd, welke zo waren bereikt, en welke men in het rapport zelf moet lezen om ze goed te kunnen proeven⁽⁷⁾. Ik geef ze hier sterk verkort weer in mijn eigen vertaling:

Eerste 'principe'. In afwachting van sterkere eenheid inzake monetaire politiek, budgetaire politiek en sociale politiek, moet er onderscheid zijn tussen wat aan algemene economische politiek in handen blijft der nationale regeringen en wat te maken heeft met het functioneren van de gemeenschappelijke markt.

Tweede 'principe'. Snel werk maakt het onmogelijk de zaken over te laten aan intergouvernementeel overleg (de raad van ministers). Bovendien zou een eis van eenstemmigheid (in die raad) leiden tot een veto of tot 'marchandages', terwijl daarentegen beslissingen bij meerderheid eerder zouden kunnen leiden tot belangencoalities dan tot beslissing naar rechte. Om deze twee redenen moet er een onafhankelijk orgaan komen met eigen gezag en met gemeenschapsverantwoordelijkheid (de commissie).

Derde 'principe'. Het nationale werk der regeringen kan van zodanige invloed zijn op de gemeenschappelijke markt dat er terzake der onderlinge coördinatie voorstellen nodig zijn van de kant van het onafhankelijke orgaan (de commissie). Op die basis kunnen dan in bepaalde gevallen meerderheidsbeslissingen der regeringen nodig zijn (in de raad).

Vierde 'principe'. Rechtscontrole en parlementaire controle zijn noodzakelijk.

Voor de wetgevende verordeningen werd zo de nadruk gelegd op de zakelijke deskundigheid en politieke onafhankelijkheid van de onder parlementaire controle en rechtscontrole werkende commissie, welker ontwerpen uitgangspunt zouden zijn van de procedure van besluitvorming in de raad. Naar men in de verdragen EEG en Euratom kan lezen, werd dit in 1956-1957 zo uitgewerkt, dat de raad in bepaalde gevallen die ontwerpen met meerderheid van stemmen kan aannemen - waarbij een zekere stemmenweging plaatsvindt -, maar dat de raad amendement slechts kan verrichten ingeval hij eenstemmig is. Dit was een moeizaam bereikt compromis waarvan elk onderdeel met zorg was overwogen.

De voor de te vormen EEG aanvaarde institutionele werkbeginselen werden grosso modo eveneens die voor Euratom.

In dat nucleaire veld lagen de materiële problemen anders dan in het algemene sociaaleconomische veld. Immers, terwijl in elk van onze landen de sociaaleconomische vraagstukken een dicht nationaal netwerk hadden doen ontstaan van met elkaar samenhangende ordeningsregelen - naar binnen gericht - was het veld der atoomenergie nog vrijwel onbetreden. Men had er niet te rekenen met sterke gevestigde belangen. De grote vragen op het gebied van de vreedzame aanwending der nucleaire energie waren vooral de volgende: verkrijging der grondstoffen, controle op hun gebruik en verwerking, verdeling der desbetreffende industrieën over de samengaande landen, en distributie en gebruik der zo opgewekte energie. Het zal duidelijk zijn dat dit problemen opwierp van eigendom en van toezicht, en ook op ander gebied van wisselwerking tussen het nationale optreden en dat der gemeenschapsinstellingen, hetgeen ook het geval was inzake de verkrijging en de beschikbaarstelling der wetenschappelijke gegevens - onderling en van buiten - en inzake de wetgeving ter bescherming der volksgezondheid in dit gevaarlijke veld. Naast nationale reactoren zouden er ook een paar gemeenschappelijke eenheden nodig zijn, en ook dit stelde ingewikkelde problemen.

- (1) “Europese integratie”, Martinus Nijhoff, Den Haag, 1955
- (2) Zie Patijn, a.w., blz. 93.
- (3) Zie Patijn, a.w., blz. 101.
- (4) C. Northcote Parkinson, “The law of delay”, Murray, Londen, 1970.
- (5) Vgl. Spaak, a.w., tweede deel, blz. 73; vgl. Miriam Camps, 'Britain and the European Community', Princeton University Press-Oxford University Press, 1964, blz. 29 v.v.
- (6) Comité intergouvernemental créé par la conférence de Messine, 'Rapport des chefs de délégation aux ministres des affaires étrangères', voorzover ik weet alleen in het Frans bestaand.
- (7) Genoemd rapport, blz. 24-25.